

## Néhány szó a szegénységről, a gazdagságról

1. Milyen város Salgótarján? Szegény, vagy gazdag város? Nem hiszem, hogy bárki is hiteles és rövid minősítő választ tudna a kérdésre adni. A válaszadás során – mivel a kérdés mögött az anyagi létre vonatkozó összefüggések rejtőznek – talán akkor vagyunk legbölcsebbek, ha azt mondjuk: attól függ. A jólét az egyén, egy közösség számára leginkább áldásos, mert értékteremtő munkát tartalmaz, amelyben az eszközök, a célok és az eredmények megkülönböztethetők. Az alkotás eszközei és haszna időben elkülönülhet. A cél, eszköz, eredmény lecsupaszított összefüggése minden napjainkban, és távlatos gyakorlatunkban is vizsgálható, noha tudjuk azt, hogy minden élő szervezet elemzése élveboncolás: fájdalmat okoz. Arra teszünk kísérletet, hogy a jelzett hármass összefüggésben rendezzük a kérdések nyomán feltoluló lehetséges válaszokat.

Az 1950-es évek végén, a 60-as évek elején még érdekes látványosság volt a le-föl hullámozó vasárnapi salgótarjáni korzó. Több más mellett azt is bizonyította, hogy a korábbi kisvárosi létforma, a hozzákapcsolódó szokások még élénken éltek. Az élet természetes keretei, a városkép külsőleg nem változott. „Be'alkottsága” viszont szembetűnt. A korzó ténye bizonyítja azt is, hogy az itt élők még nem gubóztak be, a nem túl régen megkapott megycsékhehelyszerep még nem ölte ki a korábban kialakított emberi kapcsolatokat: a vasárnap délutáni séta – éppenúgy mint a megbeszélhető futballmeccsek – a jóízű beszélgetések alkalmai is voltak.

A sétalók külleme és a szintér állapota elütött egymástól. A ruhák szabása, anyaga és más kellékek a kor vezető ízlését tükrözték. Annál feltűnőbb a kopottas környezet: a szűk utca, gyér forgalmával, az egykor fényesebb időt is megélt kereskedőházak hámló vakolata. Olykor a sár, máskor a por, mindig a füst. A városlakó ehhez a nem túl szívderítő feltételrendszerhez is tudott alkalmazkodni. Megtanulta – mert élni akart – a létnek legapróbb részleteiben és legnagyobb elemében a mindig legjobb alkalmazkodást: az alkalomhoz illő tiszta, divatos ruha viseletében, s munkájában egyaránt ez jellemezte.

A városlakó érezte a mindig mögöttes és csak néha felszínre bukó elletmondás tömegét. Nem túl sokat törődött vele, mert élni, megélni akart. A városlakó akkor munkájával megkeresett pénzt, küllemének korát megelőző karbantartására, és erejének – leginkább fizikai teljesítőképességének – újratermelésére fordította. Olykor túlzottan is hedonisztikusan. A városlakó lelke és vágyai tükröződtek életformájában, viselkedésében: nagyvárosba – a kinőtt cselekvési szintér megújítására – szolid, anyagi jólétre vágyott, és biztonságra. Bensőjében folyamatosan alakult ki ez, a gondolatok, a cselekvés logikája szerint: az otthagyt, az elfelejtendő szegénység.

2. A szegénység változó tartalmával több formában is végigvonul a vá-

roszlakó életén. A hatvanas évek elejétől közel húsz éven át a hivatalos beszédekből is megtapasztalta, oda is beépült: a szegénység program és intelem. Sokfelé hallhatta az elindulás keservét nem elfelejtendő: Tarján nemcsakúgy, hanem leginkább kenyeretlen. A szó szerkezet mint múltunk és közvetlen életünk sorscsapása stigmaként riasztja naponta életét. De miért? A válasz elmaradása lelke mélyére húzta vissza.

A ránktelepült fogalom *Bél Mátyás* leírásaiból, a szorgalmas *Radványi Ferenc* nógrádi jegyző latin nyelvű szövegében bukkant fel legelőbb, még a XVIII. század elején, nem sokkal a török kiűzését, Rákóczi-szabadságharc elbukását követően. Az akkori elnéptelenedett vidék, a tucatsorsú jobbágyfalu, az ínséges kor, a mezőgazdasági termékszerkezet hegyi körülményei – ahol a kenyeret jelentő búza előtt a zab, az árpa honosabb volt – szinkronban volt a „kenyeretlen Tarján” fogalmával. Elegetdő volt egy kései történelmi rátalálás, és a szópár századok határait áthágyva elterpeszkedett riadalmat okozón mai életünkön is, sokszor gúzsba kötve a lanyhuló közösségi életet is. Az időcsúszások rendje szerint az akkori szegénységre, a korabeli nélkülözésekre is magyarázatként szolgált. Közben pedig történt egy s más, ami elfelejtődött.

Közel egy század múltán a XIX. század közepétől – a parányi jobbágyfalu saját kereteit szétfeszítő, eddigi életét felrúgó, hatalmas fejlődésen ment át. Népeisége megnőtt. Jöttek is a szélrózsa minden irányából új lakói. kik ideiglenesen, kik véglegesen megtelepedtek itt. A település a meggazdagodás, a gyors anyagi siker, a műszaki karrier szimbóluma lett. Mára elfelejtettük: a kor magyar és európai újságjaiban sok hír, közlemény jelent meg róla. Kimeríthetetlennek tűnő nyersanyaga, ipari termékei révén világhíres lett. Akkor sokfelé így is emlegették: a *magyar Birmingham*, a *magyar Rurb-vidék*. A ma élő ember számára ez legalább olyan fontos hagyomány mint a korábbi.

A történelem léniján következő XX. század nem folytatta – nem is csak önmaga okán – az előző hagyományt. A kor nemzetközi politikai döntései miatt a település a perifériára vetődött: kezdetben beszűkült, a munkaerő szükséges mozgása, később a nyersanyag-utánpótlás fogyása miatt a tökéletesen kivonult. A technológia elveszítette vonzó újdonságát. Az 1920-as évek változása: a várossá válás, örömműp helyett kínna, a nem kívánt szegénység példájává tette Salgótarját.

Az ellentmondások kiélezettebbek lettek. A társadalmi, a politikai tér leszűkült a cselekvés számára.

Ne felejtjük el *Szabó Zoltán* minősítő megállapításait: „A gazdagság pompázóbb ezen a tájon, modernebb színvonalasabb és több fényvel telített. A szegénység szomorúbb, rikoltóbb és lehangolóbb. Ha megállsz az új telepek sétányain valami kispolgári Rózsadombon érzed magad, ha a barakkok közt jársz, valami hatványozottan reménytelen, szintelen és kopott perijérián, ahol szürke minden, a ház, az ember, a pocsolya, a sár, és a levél”.

Az 1945. után bekövetkezett változás, és elsősorban a termelésre utalóan – minden heroizmusa, tényleges erőfeszítése, a városkép mára már valóságos értékei ellenére – sem tudta a ténylegesen új kor, új követelményei szerint tartósan újrafogalmazni az anyagi lét alapjait. A modern város új ellentmondásai mellett, tovább hordozott többet a régiek közül is. A szolid – korábban kisvárosi lét – a középvárosi létté vált. A meg-

termelt értékek közül az anyagi ma is megelőzi – a szépen fejlődő, de borotvaélen táncoló – szellemet. A város környéki munkáskertek üdülőövezetté alakultak. A pénz mozgása látható: Gedőc, Szilvás, Eresztvény házai, kertjei a tulajdonosainak – az eddig rejtekező, most látható – anyagi állapotát jelzi. A tehetősebbek a Mátra, a Balaton lehetőségein valósítják meg be nem váltott álmaikat.

A városlakó differenciáltan él. Van aki szépen gyarapszik – a legfontosabb az anyagiakban – van aki kevésbé. A szellem alkotói közül sokaknak gyerekkori élmény, be nem teljesült álmom színtere lett Salgótarján. A mai tapasztalat úgy fogalmazza: salgótarjánival az ország minden pontján lehet találkozni. A városlakók be nem teljesült vágyaikat, lelki egyensúlyukat akarják visszaállítani: országos vándorlásra indultak.

3. A statisztikusok szerint a szegénység és gazdagság folyamat. Jellemzőket egy állapotban kivethetően nehezen végezhetjük el az állandó mozgás következtében. Alkotóelemeiket, azok egymáshoz kapcsolódó viszonyát azonban megvizsgálhatjuk. Felsorolásuk is eligazító a sorsunkat továbbrendítő gondolkodásban. Elemzésük pedig tanulságos.

Nem véletlenül került az első helyre a *demográfiai tényező*. Úgy tartjuk, hogy a magas népszaporulat, a szegénység, vagy az elszegényedés biztos jele. De a másik pólusának tényeit is jobban illik szemügyre vennünk: a népesség kormegoszlásában az idősek, a nem aktív keresők, a nyugdíjasok számarányának változását. A mindehhez kapcsolódó munkaerővonzás folyamatai jelzik: *nagyobb a baj, mint ami ma látható*. A lakosság tekintetében fogyó megyei népesség, Salgótarján lakóinak apadása mutatja: nem az önmagunkat költető intézkedések ma a sürgetőek, hanem e folyamat megállítása, később megfordítása igényel koncentrált figyelmet. Ügyelnünk kell arra is, hogy a statisztikai hivatal 1987-es adatai szerint *1982. óta folyamatosan romlanak Nógrád jövedelemviszonyai*. A megyék sorrendjében Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú, Szabolcs, Somogy megyéket előzzük csupán.

Életünk, jövőnk tervezésében a *természeti-földrajzi tényezők* fontosságát – nemcsak a divat miatt – kell hangsúlyoznunk. A közlekedés, a kereskedelem állapota, az emberek közötti, az élethez szükséges mindennapi kapcsolat minőségét jelzi.

A *tőkehiány* a termelékenység színvonalában is megfogalmazható. A munkaerő gyenge minősége, alacsony teljesítőképessége fizikai és szellemi értelemben egyaránt utal az elit létére, vagy hiányára. Ez pedig továbbrendít, az oktatás, az egészségügyi ellátás, az ételmezési szokások minősítésének irányába.

A fentiekkel vessük össze helyzetünket. Meditálhatunk viszonyaink reális ismeretében: szegények vagyunk, vagy gazdagok? A válasz a végletekig vihető. Okosak lehetünk, amikor azt fogalmazzuk meg: egyik sincs a másik nélkül. A két pólus egymással összefüggésben jeleníthető meg, a kettő közötti távolság nagyságrendje azonban nem elhanyagolható. Azt talán megkockáztathatom: senki sem szereti a szegénységet mint állapotot. Ha tartósan ehhez a pólushoz közelítés jellemzi életünket, természetes igényünk a társadalmi, gazdasági törvények biztosította új nyomvonal kijelölésének akarása.

4. A szegénység, a gazdagság mozgásformái: a történelem síkján, a mindennapokban jól elkülöníthető kísérői életünknek. Jellemzői ott és akkor

is jelen vannak, ha különböző okokból vezérelve tudtják jelenlétüket. Társadalmi, csoport- és egyéni mozgásokat, ambíciókat gerjesztenek. Mindemllett bizonytalanságot is okoznak ugyanebben a közegben. Egy sor összefüggés helyes értelmezésére kényszerítenek: munka, munkaalkalom, megélhetés, haszon a segítségükkel értelmezhető helyesen. Tenni felismerésükkel lehet érdekükben, vagy ellenük, ez új folyamat elindulásával jár szükségképpen.

Úgy tűnik, itt és most is helyes megfogalmazzunk: e téren is a cselekvésnek jött el az ideje. A kényszer is járhat érdemi eredménnyel. Témánk kapcsán azzal, hogy a megváltozott város, lakói identitásának, le'ki egyensúlyának, a körülmények diktálta összhangját, céljainkat leszünk képesek újrafogalmazni.

Cselekedjünk a'kötő eszközeinkkel, reménykedjünk, hogy az eredmény sem várat magára, mert létezőnk.

